

ÇEVRE EĞİTİMİ VE ÇEVRE BİLİNCİ NEDİR, ÇEVRE EĞİTİMİ NASIL OLMALIDIR?

Yrd. Doç. Dr. Sinan Erten

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1. ÇEVRE SORUNLARI NEDİR?

Hepimizin de bildiği gibi son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde sel baskınları, aşırı kuraklık, şiddetli rüzgârlar ve öldürücü yaz sıcakları gibi doğal afetler görülmekte ve sayılarla ifade edilemeyecek kadar mal ve can kaybı oluşmaktadır. Bunlar insanlığın karşılaştığı sürpriz gelişmeler değildir. Bunlar, yıllardan beri bilim adamlarınca dile getirilen fakat daha çok refah ve kazanma hırsıyla kulak ardı edilen acı gerçekle insanlığın yüzleşmesidir. Eğer çevrenin korunması konusundaki duyarsızlık böyle devam edecek olursa büyük bir olasılıkla insanlık daha birçok felaketle karşılaşacaktır. Tüm bunların temelinde saniyeleşme ile birlikte insanoğlunun doğayı yağmalaması, doğayı kendi çıkarları doğrultusunda acımasızca kullanması yatmaktadır. Bunun sonucunda da hem bizim yaşamımızı hem de gelecek nesillerin ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit eden birçok çevre sorunu bize meydan okurcasına karşımızda durmaktadır.

Dünyadaki endüstrileşme ile birlikte insanoğlunun ulaştığı refah seviyesi bugün herkesin şikâyetinde bulunduğu çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Çevre sorunları nedir? Canlıların (insanların) davranış ve yaşam şekillerinde olumsuzluklar meydana getiren faktörlerin tümüdür. Bu çevre sorunlarından bazılarının sebepleri ve sonuçlarını kısaca şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Hava kirliliği

Sebepleri: Tüketilen fosil yakıtlar, çöplerin yakılması, radyoaktif ışınlar

Sonuçları: Asit yağmurları, küresel ısınma, ozon tabakasının zarar görmesi, sis oluşumu

2. Su kirliliği

Sebepleri: Aşırı gübreleme, temizlenmeyen evsel ve endüstriyel atık sular, tanker kazaları, kimyasallar, denizlere bırakılan tüm zararlılar

Sonuçları: Akarsuların kirlenmesi, denizde yaşayan canlıların toplu ölümleri, içme sularının kirlenmesi, salgın hastalıkların artması

3. Toprak kirliliği

Sebepleri: Çöpler ve çöp yığınları, asit yağmurları, gübreleme çalışmaları, pestisitler

Sonuçları: Topraktaki ağır metal yoğunluğunun artması, toprağın PH- değerinin değişmesi, hastalık yapıcıların kaynağını oluşturması, estetiğin bozulması

4. Hayvan ve bitki türlerinin ortadan kalkması

Sebepleri: Asit yağmurları, yağmur ormanlarının talan edilmesi, monokültür ziraatçılık ve ormancılık, doğrudan bitki ve hayvanları ortadan kaldırma, pestisitler

Sonuçları: Birçok bitki ve hayvan türünün ortadan kalkması, ormanların yok olması, iklimlerin değişmesine bağlı olarak doğal afetlerin sürekli olarak artması

5. İklimlerin değişmesi

Sebepleri: Tropik yağmur ormanlarının yok olması, sınırsız bir şekilde fosil yakıtlarının tüketilmesi, FKC gazlarının kullanılması

Sonuçları: Sera etkisinin oluşması (Küresel ısınma), ozon tabakasından yeryüzüne yani canlılara zararlı ışınların ulaşması

6. Çöp Sorunları

Sebepleri: Tüketim toplumu olma, kullanıp atma, savurganlık, yeterli derecede atıkların değerlendirilememesi, eğitim eksikliği

Sonuçları: Enerji ve ham madde savurganlığına bağlı olarak doğal kaynakların aşırı derecede kullanılması sonucu bu kaynakların tükenme noktasına gelmesi, yeraltı ve yerüstü sularının kirlilikten dolayı kullanılamaz hale gelmiş olması, toprakların çöplerden kaynaklanan zararlı maddelerce kirlenerek verimsizleşmesi ve toprak içinde veya üzerinde yaşayan canlıları tehdit eder duruma gelmesi, havanın kirlenmesine ve salgın hastalıkların oluşmasına neden olması.

Tüm bu çevre sorunları insan varlığını tehdit ettiği gibi dünyamızı da yaşanmaz hale getirmektedir. Bu büyük felakete dur demenin bir yolu ise insanların şimdi ve gelecekte alışıla gelmiş düşünce ve davranışlardan vazgeçmesi olacaktır.

Bu yüzden, hiç zaman kaybetmeden insanlar, söz konusu çevre problemlerine çözüm bulmak için üzerlerine düşeni yapmak zorundadırlar. Bu gün, çevre problemleri sadece teknoloji ile veya yasalarla çözülebilecek bir problem değildir.

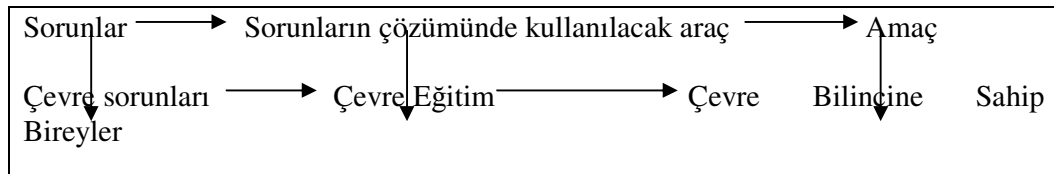
Bu, ancak bireysel davranışların değişmesi ile mümkündür. Davranışların değişmesi ise tutum, bilgi ve değer yargılarının değişmesini zorunlu kılar. Çevreye karşı pozitif tutum ve değer yargılarının oluşması ise çevre eğitimi ile mümkündür.

2. ÇEVRE SORUNLARININ VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Çevre sorunlarının en büyük özelliği lokal değil global olmasıdır. Söz konusu çevre sorunları din, dil, ırk, yaşlı-genç, kadın-erkek, zengin-fakir, akademisyen-çiftçi, köylü-şehirli, fen bilgisi veya müzik öğretmeni, matematik, kimya veya fizik öğretmeni gibi bir ayrıma gitmeden herkesi etkiler. Bundan dolayı çevrenin korunması sadece çevrecilerin veya çevre eğitiminin verilmesi de sadece çevre eğitimcilerinin görevi değildir. Çevrenin korunması hepimizin görevidir. Tüm derslerde söz konusu dersler ile çevrenin korunması arasında bir ilgi kurulmalıdır.

3. ÇEVRE EĞİTİMİ NEDİR?

Hepimizin de bildiği gibi günlük yaşamımızda amacımıza ulaşmada birçok sorunlarla karşılaşırız. Bu sorunların üstesinden gelmek için de çeşitli araçlar kullanır ve söz konusu amacımıza ulaşırız. Çevre eğitimi de dünyanın sonunu getirebilecek sorunların ortadan kaldırılması için vazgeçilmez olan bir araçtır. Bu eğitim sayesinde çevre bilincine sahip bireyler yetiştirilmek hedeflenir. Bu özellikleri bakımından çevre eğitimi, çevre bilimi veya diğer ekolojik içerikli eğitimlerden farklılık gösterir. Çevre eğitimi, bir yandan ekolojik bilgileri aktarırken diğer yandan da bireylerde çevreye yönelik tutumlarının gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüşmesini sağlar. Çevre eğitimi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenme alanlarına hitap eder.

Çevre eğitimi, çevrenin korunması için tutumların, değer yargılarının, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve çevre dostu davranışların gösterilmesi ve bunların sonuçlarının görülmesi sürecidir.

Çevre eğitimi ne kadar erken yaşta başlarsa o kadar iyidir. Çünkü, okul öncesi ve okul çağlarında oluşan ilgiler ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların temelini

oluşturur. Özellikle çocukluk çağında ve genç yaşta oluşan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir. Bunların oluşması, çevrenin korunması için çevre dostu davranışların gösterilmesi demektir. Bu gelişim dönemleri, göz önünde tutulması gereken ve daha sonra bireylerde çevreye yararlı bilinçli davranışların gelişmesine yardımcı olacak duyuşsal alandaki öğrenmeler olacaktır. Bu yaşlarda çocuklara doğayı sevdireci oyunlar oynatılır ve doğada yaşantılar kazandırılır. Bu oyunlarla ve yaşantılarla çocuklar, olumlu duygular edinir ve çevre dostu davranmayı öğrenirler. Doğanın bir değer olduğunu öğrenen öğrenci bütün duyu organlarıyla onun güzelliklerinin farkına varır ve onu korumak için çaba harcar. İnsanlar sevdiklerini korurular, bundan dolayı çocuklara hayvan ve bitkileri sevdirmek, çevre eğitiminin en temel amaçlarından birisi olmalıdır. İlkokullarda çevre eğitimi, belirli bir ders saatiyle sınırlandırılmayıp her derste mümkünse her konu ile ilişkilendirilerek verilmelidir. Bunun için de her öğretmen çevre sorunlarına karşı duyarlı olmak yani çevre bilincine sahip birey olmak zorundadır (bkz. Çevre sorunlarının özellikleri).

4. ÇEVRE BİLİNİCİ NE DEMEKTİR?

Çevre bilinci kavramının çok çeşitli kullanım alanları olmakla birlikte günümüzde kendini en yoğun olarak gösterdiği alan politikadır. Çevre bilincinden amaçlanan, birçok bilim adamının da vurguladığı gibi çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlardır. Bunları çok kısa olarak şu şekilde açıklayabiliriz:

- *Çevre bilgisi:* Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir.
- *Çevreye yönelik tutumlar:* Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yararlı davranışlara karşı gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir.
- *Çevreye yararlı davranışlar:* Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu tür davranışlar literatürde, çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yer almaktadır.

Ancak şimdiye kadar çevre bilinci alanında gerçekleştirilen araştırmalar, çevre bilgisinin, çevreye yararlı davranışlar üzerine olan etkisinin düşük olduğunu ve

çevreye yönelik olan tutumların da çevreye yararlı davranışlar üzerinde çok fazla anlamlı olmadığını göstermiştir. Çevre bilincine sahip kişi, çevre dostu davranışların yanı sıra, çevrenin bozulmasına tarafsız, duyarsız kalmayan, egoist davranmayan ve sadece kişisel kazanımlarını hırsla dönüştürmeyen kişidir.

Çevre bilincine sahip bir birey kimdir? Çevre konusunda birçok bilgiye sahip bir kimse, atıkların azaltılması konusunda çaba harcamıyorsa, enerji kullanımında tasarruflu veya tutumlu davranmıyorsa (örneğin; yaya veya toplu taşıma araçlarıyla gidebileceği yerlere dahi tek başına özel otomobili ile gidiyorsa, çok gerekli olmadığı halde arabasıyla giderken 100 km'nin üzerinde hız yapıyorsa, evinde veya iş yerinde oda sıcaklığını 20 C derecenin üzerinde tutuyorsa, kalorifer açık iken kapı ve pencerelerin açık olması onu rahatsız etmiyorsa, çalışmadığı halde bilgisayarı saatlerce açık duruyor ve bundan rahatsızlık duymuyorsa, hiç gerekmediği zamanlarda bile yanan ampulleri söndürmüyorsa vb.), suyu tasarruflu kullanmıyorsa (örneğin; işyerinde veya herhangi bir yerde bozuk musluklardan saatlerce, günlerce akan su onu rahatsız etmiyor ve onu bu konuda bir şey yapmaya itmiyorsa vb.), mümkün olduğunca alışverişlerinde depozitolu ürünleri tercih etme gibi bir davranışı yoksa, satın alacağı ürünün çevreye ne kadar zararlı olup olmadığını bakma gibi bir alışkanlığı yoksa, çevreye zarar verenleri gördüğünde sessiz kalıyor yetkililere haber vermiyorsa ve benzeri çevreyi koruyucu davranışlarda bulunmuyorsa bu kişinin çevre bilincinden söz edilemez. Bu kişinin çevre konusunda bildiği bu bilgilerinin de bir anlamı yoktur. Çevre dostu davranışları göstermeyen kişi çevre konusundaki tüm bilgileri bilse bile bir anlam ifade etmez.

5. ÇEVRE BİLİNCİ ARAŞTIRMALARINDA GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI GEREKEN HUSUSLAR

Çevrenin korunmasına yönelik davranışların araştırılması, çevre bilincine yönelik yapılan hemen hemen bütün ampirik çalışmalarda olduğu gibi zordur. Bu zorluk, araştırmaya katılan bireylerin davranışlarının tek tek gözlenememesi ve sadece sözlü olarak ifade edilen davranışlarla sınırlı kalınması yanı sıra, araştırmalarda kullanılan yöntemlerden de kaynaklanmaktadır. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Bu güne kadar yapılan çevreye yararlı davranışları konu alan ampirik araştırmalarda davranışla ilgili sorular sadece bir alandan sorulmuştur (örneğin; sadece çöplerin ayrıştırılması veya toplu taşıma araçlarının kullanılması gibi konulardır). Bu şekilde yapılan bir çalışmada, bireylerin söz konusu alandaki davranışı yapıyor olmaları çevreye yararlı diğer davranışları da yapıyor olduğunu göstermez. Böylece araştırmada bireylerin çevreye yararlı davranışları veya çevre bilinçleri hakkında yeterli genel bilgi elde edilemez. Bundan dolayı sadece sınırlı alanlardan değil çevreye yararlı birçok davranış alanlarından sorular araştırmaya aynı zamanda alınmalıdır. Ancak bu şekilde elde edilen bilgiler ışığı altında bireylerin çevreye yararlı ya da zararlı davranışları hakkında sağlıklı bir yorum yapılabilir.

Araştırmalardaki diğer bir sorun ise, çevrenin korunması için bireylerin kendi rahat yaşamlarından ne kadar fedakârlık yapabilecekleri hakkında bilgi sağlayacak sorulara ankette hemen hemen hiç yer verilmemesidir. Örneğin; bir kişinin evinin yakınında bulunan şişe kumbaralarına şişeleri götürmesi onun için çok zor bir davranış değildir. Buna karşın, şişe kumbarası kişinin evinden birkaç kilometre uzaklıkta ise, aynı kişi bu davranışı yine gösterebilecek midir? Bundan dolayı, yapılacak araştırmalarda kişi veya kişilerin çevreye yararlı bir davranış için maddi veya manevi olarak ne kadar fedakârlıkta bulunabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunların dışında araştırmaya alınacak çevrenin korunmasına yönelik davranışların gerçekten çevrenin korunmasına yönelik olup olmadığı da dikkate alınmalıdır. Örneğin, ülkemizde veya gelişmekte olan birçok ülkede özellikle büyük şehirlerde çöpleri ayırarak toplayan ve geçimini ondan sağlayan insanlar vardır. Bu insanlara bakarak veya bu insanlarla araştırma yaparak bu insanların çevre bilincinden söz edemeyiz çünkü bu insanlar bu işi çevrenin korunması için değil geçimini sağlamak için yapmaktadır. Ankara'da ailelerin %67,6'sı "çok sık ve sıkça" çocuklarının kalorifer açık iken kapı ve pencereleri açık bırakmalarına kızıp sinirlenmektedirler. Acaba bu davranış ailelerin çevre bilinçlerinin yüksek oluşundan mı, yoksa son yıllarda görülmekte olan ekonomik krizin neden olduğu geçim sıkıntısından mı kaynaklanmaktadır?.

Bu ve buna benzer faktörlerin araştırmalarda göz önünde tutulması, bireylerin çevre bilinçleri hakkında bize daha sağlıklı ve güvenilir bilgiler sağlayacaktır.

6. ÇEVRE BİLİNCİNİN TÜRKİYEDEKİ DURUMU

Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, öğrencilerin çevre hakkındaki bilgilerinin eksik, tutumlarının yetersiz ve bunların davranışlar üzerine olan etkisinin ise istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki araştırma örnekleri dikkatlice incelenecek olursa, bilgi, tutum ve davranışlar arasındaki tezatlıklar kolayca görülebilir. Ayrıca bu araştırmalar, ilkokul 5 den üniversiteye kadar öğrencilerin neler bildiklerini ve tutumlarının nasıl olduğunu ve ne derece çevre dostu davranışlar gösterdikleri konusunda bize genel bir fikir verebilir. Aşağıdaki araştırma sonuçları, yer sıkıntısından dolayı detaylı bir şekilde değil sadece genel bir bakış açısı oluşturması amacıyla özet olarak verilmiştir (Detaylı bilgi için bkz. kaynaklar).

Tablo 1: Farklı zamanlarda ve farklı kişilerle (5. sınıf öğrencileri ve üniversite öğrencileri) yapılan araştırmalardaki ortak sorulara verilen cevapların karşılaştırılması

Sorular	Cevaplar	5. Sınıflar	Üniversite Öğrencileri
1. Ailen ve arkadaşların ile çevre sorunları hakkında hangi sıklıkta konuşuyorsun?	Konuşmuyorum: Ara sıra: Sıkça:	%61.3 %33.4 %5.3	%83.2 %15.5 %3.3
2. Çevre sorunları hakkında gazetelerde çıkan haberleri okuyor musun?	Hiçbir zaman: Ara sıra: Sıkça:	%9.5 %64.6 %22.4	%21.5 %64.6 %13.9
3. Çöplerin ayrı toplanması mantıklı mıdır?	Hayır, değildir: Evet, bazen: Evet, oldukça:	%3.9 %15.9 %80.2	%9.9 %55.9 %34.2
4. Ailen pazara giderken dayanıklı, uzun süre kullanılabilen Pazar çantası taşıyor mu?	Hayır: Evet, ara sıra: Evet, her zaman:	%62.3 %23.9 %13.8	%76.3 %15.7 %4.9
5. Evde bazı çöpleri ayrı ayrı topluyor musunuz?	Hayır: Evet, ara sıra: Evet, her zaman:	%58.7 %28 %23.3	%91.5 %6.4 %2.1
6. En yakın cam kumbarası nerede biliyor musun?	Hayır: Evet,	%65 %35	%77.6 %22.4
7. Cam kumbarasına hangi çöpler atılmalıdır?	Depozitosuz şişeler: Kırılmış porselen tabaklar veya bardaklar: Kırık aynalar: Depozitolu şişeler: Ampuller:	%34.5 %74.5 %47 %9.6 %53.5	%44.7 %23.4 %38 %80 %45.5
8. Mutfak çöpleri ne yapılmalıdır?	Kompost yapılmalı: Mavi çöp bidonuna atılmalı: Diğer çöplerle birlikte atılmalı:	%12 %18.2 %63.7	%4.8 %24.4 %70.8
9. Kullanılan Pilleri ne yapıyorsun?	Pil toplayan kurum veya kuruluşlara veriyorum: Diğer çöplerle birlikte atıyorum:	%12.1 %87.9	%13.4 %86.6
10. Çevre sorunların azaltılmasında tek tek kişilerin bir katkısı olacağına inanıyor musun?	Hayır: Evet, biraz: Evet, çokça:	%54.1 %33.2 %12.7	%80 %15 %5

11. Çevre koruma işaretlerini tanıyor musun?	Evet: Hayır:	%56 %44	%79 %21
12. Alışverişlerinizde bu işaretleri dikkat ediyor musunuz?	Hiçbir zaman: Arasıra: Her zaman:	%72 %21 %7	%85.2 %11.2 %3.6
13. Gelecek 30 yıl içinde çevremiz nasıl olacaktır?	Daha kötü olacaktır: Daha iyi olacaktır:	%68.7 %31.3	%94.8 %5.2
14. Çevre sorunlarının derslerde işlenmesini istiyor musun?	Hayır: Evet, ara sıra: Evet, sıkça:	%2.7 %25.3 %72	Başka sorular soruldu
15. Okulda kullanacağın eşyaları çevreye zarar vermeyenlerden seçmeye hazır mısın?	Hayır: Evet, ara sıra: Evet, her zaman:	%8.1 %12.6 %79.3	Başka sorular soruldu
16. Alışveriş sırasında satın alınan eşyaların gereksiz yere paketlendiğini fark ediyor musun?	Hayır: Evet, ara sıra: Evet, her zaman:	%80.3 %45.7 %14	Başka sorular soruldu
17. Eskimiş yada bozulmuş eşyalarımızı.....	Hemen atarız: Başkasına veririz: Tamir ettiririz:	%58.4 %30.3 %45.8	Başka sorular soruldu
18. Aşağıdaki okul eşyalarından hangisine sahipsin?	Geri dönüşümlü kağıtlar: Plastik dosyalar: Plastik, uçlu kurşun kalemler: Ağaç cetvel: Plastik cetvel: Kimyasal madde içeren yapıştırıcılar: Beslenme kabı: Plastik su şişesi:	%7.8 %65.7 %77 %37.4 %59.8 %66 %8.6 %82.5	Başka sorular soruldu
19. Kâğıtları ayırıyor musun?	Hayır: Evet:	%48.2 %52.8	

Tablo 2: 6., 7. ve 8. Sınıflarda okuyan öğrencilerin çevre bilinci konusundaki sorulara verdikleri cevaplar

Sorular	Cevaplar
1. Ailem, beni çevre kirliliği konusunda bilgilendiriyor.	Çok sık-sıkça: % 17.9
2. Ailem hava kirliliğinden devamlı şikâyetçidir.	Çok sık-sıkça: %65.4
3. Ailem, çevre kirliliğinin ciddi boyutlarda olmadığını düşünüyor.	Çok sık-sıkça: %44.5
4. Ailem, içeceklerimizi satın alırken genelde kutuda veya depozitosuz şişelerde olanlarını tercih ediyor.	Çok sık-sıkça: %60.6
5. Ailem, bulaşık ve çamaşır deterjanlarını satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarını dikkat eder.	Hiçbir zaman-oldukça az: %60
6. Evimizde kullanılmayan kâğıtları ayırır ve toplanan yere haber verir veya iletiriz.	Hiçbir zaman-oldukça az: %65.6
7. Satın aldığım defterlerin ve dosya kâğıtlarının geri dönüşümlü kâğıtlardan olmasını dikkat ederim.	Hiçbir zaman-oldukça az: %73.6
8. Kullanılmış pilleri çöp bidonlarına atarım.	Çok sık-sıkça: %63.9
9. Kullanılmış şişeleri şişe toplama bidonlarına götürürüm.	Hiçbir zaman-oldukça az: %66.2

10. Doğada bulunan bitki veya hayvanlara karşı devamlı koruyucu olmuşumdur.	Hiçbir zaman-oldukça az:%48.7
11. Okulda kullandığım dosyalarımın büyük çoğunluğu plastiktendir.	Çok sık-sıkça: %57.4
12. Okulda kullandığım dosyalarımın büyük çoğunluğu kartondandır.	Çok sık-sıkça: %53.9
13. Ailem, kalorifer açık iken kapı ve pencereyi açık tutmamı çok sinirlerir.	Çok sık-sıkça: %67.6
14. Ailem, elektrik tasarrufu yapmamı daima söyler örneğin; boş yere elektrik lambasını ve gereksiz yere radyo ve televizyonu açık bırakmamı istemezler ve kızdıklarını gösterirler.	Çok sık-sıkça: %81.9
15. Arkadaşlar ile çevre kirliliği üzerine sohbetler yaparız.	Hiçbir zaman-oldukça az: %62.4
16. Gazetelerde çevre sorunları üzerine yazılmış makaleleri okumayı tercih ederim.	Hiçbir zaman-oldukça az: %64.7
17. Televizyonda “Hayvanlar alemi veya canlılar alemi ,, gibi programlar tercihimdir.	Çok sık-sıkça: %63.4
18. Çeşmede işim bittikten sonra çeşmenin iyice kapanıp kapanmadığını kontrol ederim.	Çok sık-sıkça: %78.5
19. Işığın, radyonun veya televizyonun gereksiz yere açık kalmamasını çok dikkat ederim.	Çok sık-sıkça:70.4

Tablo 3: Okul öncesi öğretmen adaylarının ve Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çevre bilinçleriyle ilgili sorular ve bunlara verilen cevaplar

Sorular	Okul öncesi öğretmenlerin cevapları	Okul öncesi öğretmen adaylarının cevapları
Çocuklukta evdeki bitkilerle ilgilendim diyenler	%34.7	%37.5
Çocuklukta evdeki hayvanlarla ilgilendim diyenler	%16.5	%57.4
Çocuklukta hayvan ve bitkilerle ilgilendim şimdi ilgilenmiyorum diyenler	%12.4	%4.5
Evde çevre sorunları hakkında konuşma sıklığı		%22.1
Meslektaşlarınızla çevre sorunları hakkında konuşma sıklıkları	%20	
Çevre problemleri hakkındaki gazetelerde çıkan haberleri okuyanlar	%36.6	%26.7
Çevre sorunlarının okul öncesi eğitim kurumlarında işlenmesini isteyenler	%77.9	%96.8
Kullanılmış kâğıtları diğer çöpler içerisine atılmış olarak görmek beni çok üzüyor diyenler.	%87.6	%83.2
Tabiatın bozulması böyle devam edecek olursa gelecek yüzyıl içerisinde birçok canlı ortadan kalkmış olacaktır diyenler.	%96.6	%97.2
Bir gün içecek temiz su bulamayacağımızdan korkuyorum diyenler	%93.1	%90.3

Denizlerin, göllerin ve nehirlerin nasıl temiz tutulması konusundaki bilgileri öğrenmek isterdim diyenler.	%97.2	%89.2
Böyle giderse çok yakın gelecekte fosil yakıt kaynakları tükenecek diyenler.	%82.8	%82.4
Boş zamanlarımın belirli bir kısmını hayvan ve bitkilerle ilgilenmeyi ayırmaya hazırım diyenler.	%82.8	%87
Okulda kullanacağımız okul için gerekli olan malzemeleri geri kazanılmış olanlardan satın almaya hazırım diyenler.	%92.4	
İçeceklerimizi satın alırken genelde metal kutuda veya depozitosuz şişelerde olanlarını tercih ederiz diyenler.	%75.2	%75.5
Bulaşık ve çamaşır deterjanlarını satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarına dikkat ederiz diyenler.	%12.4	%11.1
Evimizde kullanılmayan kâğıtları ayırır ve toplanan yere haber verir veya iletiriz diyenler.	%12	%16
Metal kutudaki içecekleri tercih ederim diyenler.	%75.2	%75.5
Satın aldığım defterlerin ve dosya kâğıtlarının geri dönüşümlü kâğıtlardan olmasına dikkat ederim diyenler.	%15.2	%16.5
Kullanılmış pilleri normal çöp bidonlarına atarım diyenler.	%67.2	%63.3
Kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına atarım diyenler.	%13.1	%12.8
Okulda kullanacağım dosyaları satın alırken plastik olanlarını tercih ederim diyenler.	%54.5	%67.8
Kalorifer açık iken kapı ve pencereyi açık tutmam diyenler.	%56.6	%78.8
Çeşmede işlem bittikten sonra çeşmenin iyice kapanıp kapanmadığını kontrol ederim diyenler.	%97.9	%94.6
İşığın, radyonun veya televizyonun gereksiz yere açık kalmamasını çok dikkat edenler	%96.6	%93.8
Çevrenin korunmasına yönelik konferans veya herhangi bir toplantıya sıklıkla katılanlar	%7.6	%4.5
İçeceklerini bir defa kullanılıp atılan kutularda almak yerine depozitolu şişelerde almak çevreyi koruma açısından daha çok yararlıdır diyenler	%89	%91.5
Kâğıt alırken geri dönüşümlü olanlarını almak çevrenin korunması açısından çok önemli bulanlar	%92.4	%98.6
Bir ürünün üzerinde o ürünün çevre dostu olup olmadığını tanıtan işareti tanıyanlar	%83.4	%87.8
Çevre işareti taşıyan ürünleri satın alanlar	%13.5	%10.8
Kâğıtları, pilleri ve kullanılmış şişeleri ayrı ayrı toplayanlar	%14	%11.3

Not: Bu çalışmaların detayları için kaynaklarda belirtilen makalelere bakabilirsiniz.

7. Sonuçların Yorumlanması ve Öneriler

Bitki ve hayvanlarla ilgilenmek neden önemlidir?

Bitki ve hayvanlarla ilgilenme, onları tanıma, onlara karşı olan sevgi ve korumayı geliştirir. İnsanlar sevdiklerini ve tanıdıklarını korur. Çevre bilincinin geliştirilmesinde bitki ve hayvanları tanıtmaya, onlara karşı olan ilgiyi artırma, hayvanlara karşı olan korku ve fobileri yıkma temel hareket noktasıdır. Yapılan araştırmalar; çocukluklarında bitki ve hayvanlarla ilgilenen ve doğada çocukluk yaşantıları olan kişilerin ileriki

yaşamlarında, çocukluklarında bu davranışları yapmayan kişilere göre çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır.

Bu sonuçlardan, öğretmenlerin ve öğrencilerin fosil yakıtlar veya doğal kaynaklar ile kullanılan ürünlerin arasındaki ilişkiyi özünde kavrayamadıkları ve öğrenmiş oldukları bilgileri günlük yaşamlarında davranışa dönüştüremedikleri anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, bulunan sonuçları Low-cost/High-cost teorisiyle bir açıklık getirilebilir. Bu teoriye göre bireyler, çevreye yararlı davranışları yerine getirirken kendi açılardan “masraf-fayda” yönünü düşünürler. Eğer bir davranış bireyin rahatından fedakârlık, cebinden para harcamasını gerektirmiyorsa ve yapması kolay ise bu tür davranışlar “Low-cost”, tersi olan davranışlar ise “High-cost” davranışlar olarak ele alınmaktadır. Örneğin çöplerin ayrılması, elektrikli araç-gereçlerin düğmelerinin kapatılması, çeşmelerin kapatılması gibi davranışlar “Low-cost”, özel araba kullanımını azaltarak toplu taşıma araçlarını tercih etme, uzakta bulunan şişe toplama kumbaralarına kullanılmış şişeleri toplayıp götürme gibi davranışlar da “High-cost” davranışlar sınıfında sayılmaktadır. Buradaki birçok sonucu bu teori ile açıklık getirmek mümkün olacaktır.

Çevre sorunlarının birey tarafından risk olarak algılanması ve tehdit olarak görülmesi de çevreye yararlı davranışları motive etmesi açısından oldukça önemlidir ancak çocuklara her zaman olumsuzluklardan söz etmek de doğru ve istenen bir eğitim yöntemi olamaz çünkü çocukların geleceklerinden ümitlerinin kesilmemesi gerekir eğer bir birey geleceğini güvenle bakamazsa onun yaşam sevinci kaybolur.

Sonuçlardan da görüldüğü gibi çevre bilinci araştırmalarında sadece çevre bilincine ait tutumların ve çevreye ait bilgilerin yüksek olması kişilerin çevreye yararlı davranışlar göstermesine yetmemektedir. Çevre bilinci araştırmalarında, sadece çevreye karşı olan olumlu tutumlar veya yeterli çevre bilgilerine bakarak çevre bilinci yüksektir demek çok ta doğru bir yaklaşım değildir. Araştırmalar, olumlu tutumların davranışa dönüşmesinin kısa zamanda olamayacağını bunun zaman alacağını göstermektedir.

Neler yapılabilir?

Bilgilerin yapay ortamlarda öğretilmesinden ziyade doğal ortamlarda, uygulamaya yönelik ve günlük yaşamda kullanılabilir şekilde dönüştürülmelidir.

Okullarda arzu edilen çevre eğitiminin etkin bir şekilde verilebilmesi için her şeyden önce bu okullarda çalışan öğretmenlerin çevre bilincine sahip olması gerekir. Bundan dolayı bu okullarda çalışan diğer personelin de hizmet içi eğitimle veya seminerlerle çevre bilinçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü, öğrenmeyen bir kişi başkasına da öğretmez başka bir deyişle çiftçi bilmediği, tanımadığı bir ürünü tarlasına veya bahçesine ekmez.

Araştırma yapılan okullarda çevre eğitimi kapsamında yapılan çalışmalar yeterli değildir. Çevre eğitimi, okulların eğitim programlarında en azından uygulamada öncelikler arasında yer almadığı bizzat tarafımdan gözlenmiştir. Çok az okulda bitki ve hayvan yetiştirilmesi çalışmaları vardır. Bunların dışında günü birlik geziler düzenleyen

Erten,S. (2004): Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?, Çevre ve İnsan2 Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 Ankara

okullar vardır. Fakat bu gezilerin birinci amacı doğayı tanıtmaya veya doğada yaşantılar kazandırma yerine piknik yapmaya yöneliktir.

Gelecekte çocukların bitki ve hayvanlara karşı olumsuz tutum geliştirmelerini ve diğer canlılara karşı acımasızca davranmalarını ve hayvanlardan tiksinti duymalarını önlemek için, hayvanları kötü birer varlık olarak gösteren, devamlı insanlara zarar veren yaratıklar olarak sunan masal ve hikâyelerin anlatılmasına son verilmeli ve aynı zamanda ormanların da kesilmeye ve kullanılmaya mahkûm birer hammadde olduklarını çocukların beynine yerleştiren şarkılardan ve şiirlerden vazgeçilmelidir.

Not: Çevre eğitimi nasıl olmalı ve çevre bilinci nasıl geliştirilir? Sorusunun cevabı mümkün olursa gelecek sayımızda verilmeye çalışılacaktır.

Kaynaklar

Erten, S. (2000): Empirische Untersuchungen zu Bedingungen der Umwelterziehung – ein interkulturellervergleich auf der Grundlage der Theorie des geplanten Verhaltens. Tectum Verlag. Marburg.

Erten, S. (2001): Çevre Eğitiminde Planlanmış Davranış Teorisinin Kullanılması. H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 20. Beytepe/Ankara.

Erten, S. (2002): Kız Ve Erkek Öğrencilerin Evde Enerji Tasarrufu Yapma Davranış Amaçlarının Planlanmış Davranış Teorisi Yardımıyla Araştırılması. H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 22. Beytepe/Ankara.

Erten, S. (2002): Planlanmış Davranış Teorisi İle Uygulamalı Öğretim Metodu. H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 19, sayı 2. Beytepe/Ankara.

Erten, S. (2002).İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Çevreye Yararlı Davranışların Araştırılması. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi. ODTÜ. Ankara.

Erten,S. (2002): İlköğretimin II. Kademesindeki (6.7.8. sınıflar) öğrencilerde Çevreye Yararlı davranışların Araştırılması. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongre kitabı. 16-18 Eylül, 2002, Ankara

Erten, S. (2003). 5. Sınıf Öğrencilerinde “Çöplerin Azaltılması”Bilincinin Kazandırılmasına Yönelik Bir Öğretim Modeli. H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 25. Beytepe/Ankara.

Erten, S. (2003): Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Öğretmenlerin Çevre Bilinci Düzeylerinin ve Bu Okullardaki Çevre Eğitiminin Durumunun Belirlenmesi. OMEP:

Erten,S. (2004): Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?, Çevre ve İnsan3 Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 Ankara

2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansında bildiri olarak sunulmuştur. Kuşadası/ Türkiye.

Erten, S. (2004): Uluslararası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik. H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 27. Beytepe/Ankara.

Erten, S. (2005): Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 28. Beytepe/Ankara.